

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐՈՍՅԱՆ

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ամբիոնի վարիչ
tstoros@yahoo.com

ԼԻԼԻԹ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

տնտեսագիտության քեկնածու,
ԵՊՀ միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ամբիոնի դասախոս
sarg.lilit@yahoo.com

**ԻՐԱՆԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ**

Ժամանակակից աշխարհի կարևորագույն հատկանիշներից է տարբեր երկրների տնտեսությունների փոխադարձ կախվածության աճը և ինտեգրման գործընթացների զարգացումը մակրո և միկրո մակարդակներում: Տնտեսական ինտեգրման միջոցով արտադրողները հնարավորություն են ստանում իրենց արտադրանքը տվյալ ինտեգրման գործընթացին մասնակից այլ երկրների տարածք արտահանել, իսկ դրանով ընդլայնել վերջիններիս սպառողական շուկան: Մյուս կողմից երկրները հնարավորություն են ստանում ներկրել այն ապրանքատեսակները և ծառայությունները, որոնց նկատմամբ տվյալ երկիրը ունի պահանջարկ, որը կարող է ապահովել մասնակի կամ՝ ընդհանրապես չապահովել (օրինակ՝ Հայաստանի դեպքում նավթի, գազի, ցիտրուսային և ծովային մթերքների, սուրճի, կակաոյի, բրնձի, շաքարի և այլնի ամբողջական ներմուծումը):

Համաշխարհային տնտեսական ինտեգրման գործընթացներում կարևոր և որոշակի տեղ են գրավում տարածաշրջանային ինտեգրման գործընթացները: Երկրների միջև տարածաշրջանային համագործակցությունը կարող է իրականացվել երկու ճանապարհով՝ տարածքի երկրների շահերը շոշափող ծրագրերի համատեղ իրականացման և տնտեսական ինտեգրման խորացմանը նպաստող կազմակերպման եղանակներով՝ ազատ առևտրի գոտի, մաքսային միություն, ընդհանուր շուկայի ձևավորում և այլն:

Ներկայումս մյուս երկրների հետ ունեցած Իրանի Իսլամական Հանրապետության (այսուհետ՝ ԻԻՀ) փոխհարաբերությունները կարելի է պայմանականորեն բաժանել 2 մակարդակի՝ արտաքին, որը ներառում է առաջին հերթին հարաբերություններ ԱՄՆ-ի, Եվրոպական և այլ երկրների հետ, և ներքին՝ տարածաշրջանային հարաբերություններ՝ Ռուսաստանի, Թուրքիայի և Հարավկովկասյան պետությունների հետ:

Իրանը ԱՄՆ-ի համար միշտ դիտվել է որպես վերջինիս անվտանգությանը սպառնալիք հանդիսացող պետություն: 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ի դեպքերից հետո ԱՄՆ-ը Իրանին համարում է որպես, այսպես կոչված՝ «չարիքի առանցք»: Մյուս կողմից, երկու երկրների շահերը բախվում են կասպյան տարածաշրջա-

նուն (որը ԱՄՆ-ի կողմից հայտարարված է որպես «Վաշինգտոնի ռազմավարական շահերի գոտի»)՝ չսահմանափակվելով միայն տեղական նշանակությամբ և ներգրավելով նաև աշխարհագրորեն միմյանցից հեռու շատ այլ պետությունների:

Ինչ վերաբերում է տարածաշրջանին, ապա այստեղ ԻԻՅ-ի համար ամենահզոր գործընկեր կարող է հանդիսանալ Ռուսաստանը, ինչը բացատրվում է միմյանց նկատմամբ նրանց փոխշահավետ հետաքրքրությամբ: Մասնավորապես, ԻԻՅ-ի միջով է անցնում դեպի Պարսից ծոց, արաբական աշխարհ և երկրագնդի աշխարհագրական կարևոր կետեր՝ Աֆղանստան և Պակիստան ձգվող ճանապարհը: Սակայն Ռուսաստանը և ԻԻՅ-ն չունեն ընդհանուր սահման, հետևաբար այդ պակասը լրացվում է նրանց՝ Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) նկատմամբ գործընկերային հարաբերությունների պահանջման ձգտումով, որը տվյալ պարագայում հանդիսանում է տարածաշրջանային կապող օղակը:

Ինչպես հայտնի է, տարածաշրջանում ԻԻՅ-ի լուրջ մրցակիցը Թուրքիայի Հանրապետությունն է, մինչդեռ արևմուտքի պետությունների համար առանձնահատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում աճող պահանջարկը էներգառեսուրսների նկատմամբ և ուժեղանում է պայքարը էներգառեսուրսների արտահանման և փոխադրման գործընթացում: Նշենք, որ այդ հարցում առավելությունն այսօր պատկանում է Թուրքիային, որը ձգտում է իրականացնել իր պլանները՝ շրջանցելով ԻԻՅ-ին և Ռուսաստանին:

Ընդհանուր առմամբ, ԻԻՅ-ն հանդիսանում է ագրարային-արդյունաբերական երկիր, որի տարածքը կազմում է 1648 հազար քվ: Այն հավասար է Մեծ Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Իտալիայի, Բելգիայի, Իռլանդիայի և Դանիայի տարածքները՝ միասին վերցրած: ԻԻՅ-ն սահմանակից է ՀՀ-ին, Ադրբեջանի և Թուրքմենստանի հանրապետություններին, Թուրքիային, Իրաքին, Աֆղանստանին և Պակիստանին և ելք ունի դեպի Կասպից և Օմանի ծովեր ու Պարսից ծոց¹: Բնակչությունը 2013 թ. դրությամբ 79.9 մլն է, որի կեսից ավելին պարսիկներ են, 16%-ը՝ ադրբեջանցիներ, 10%-ը՝ քրդեր, կան նաև արաբներ, թուրքմեններ, հայեր և այլն²:

ԻԻՅ-ի ՀՆԱ-ն 2012 թ. կազմում էր 548.9 մլրդ ԱՄՆ դոլար, որի ծավալով երկիրը զբաղեցնում է 18-րդ տեղը աշխարհում՝ տարածաշրջանի երկրներից զիջելով միայն Թուրքիային³: Սակայն հարկ է նշել, որ վերջին 2 տարում ԻԻՅ-ի տնտեսությունում գրանցված փոփոխությունները առավելապես բացասական ուղղվածության էին. 2011-2012 թթ. նկատվում է ՀՆԱ-ի աճի տեմպերի նվազման միտում, փոխարենն աճում են գործազրկությունը, ինֆլյացիան և պետական պարտքը (գծապատկեր 1):

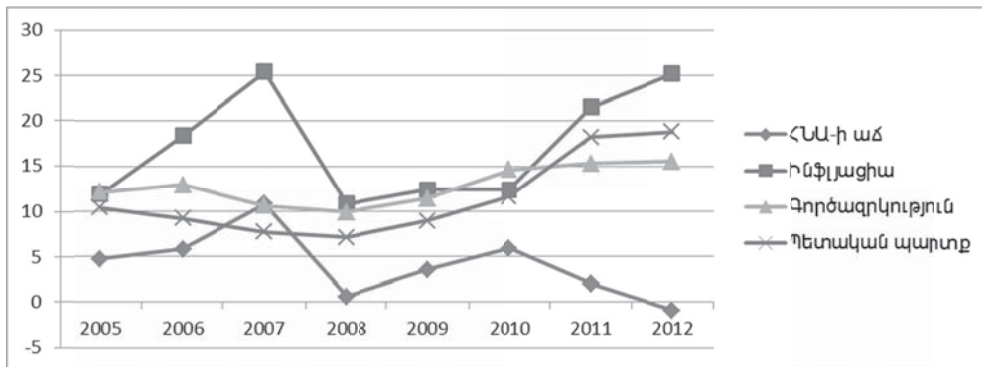
¹ La recherche puor l'Iran, l'Universite de Laval, Quebec-
<http://www.axl.cefan.ulaval.ca/asia/iran.htm>

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>

³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?country-name=Iran &countrycode=ir®ionCode=mde&rank=18#ir>

Գծապատկեր 1

ԻԻՅ-ի մակրոտնտեսական ցուցանիշները, %

Աղբյուրը՝ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>

ԻԻՅ-ի տնտեսության առաջատար ճյուղերից են նավթի և գազի արդյունաբերությունը ու վերամշակումը: Նավթի պաշարներով նա աշխարհում 2-րդն է՝ Սաուդյան Արաբիայից հետո, իսկ արտահանվող նավթի ծավալով 5-րդն է աշխարհում տալով համաշխարհային նավթի արտահանման 5%-ը: ՆԱԵԿ-ում (OPEC) ԻԻՅ-ն 2-րդ տեղն է զբաղեցնում իր նշանակությամբ: Իրանական նավթը հիմնականում արտահանվում է ճապոնիա, Չարավային Կորեա, Չինաստան, Իտալիա, Գերմանիա, Չինաստան: Ունեցած գազի պաշարներով ԻԻՅ-ն Մերձավոր Արևելքում զբաղեցնում է 1-ին տեղը, իսկ աշխարհում՝ 2-րդը՝ Ռուսաստանից հետո: Նավթագազային արդյունաբերությունն ապահովում է ԻԻՅ-ի արտահանման 80%-ը: ԻԻՅ-ն ունի նաև ոսկու, արծճի, արծաթի ու ֆոսֆորի զգալի պաշարներ:

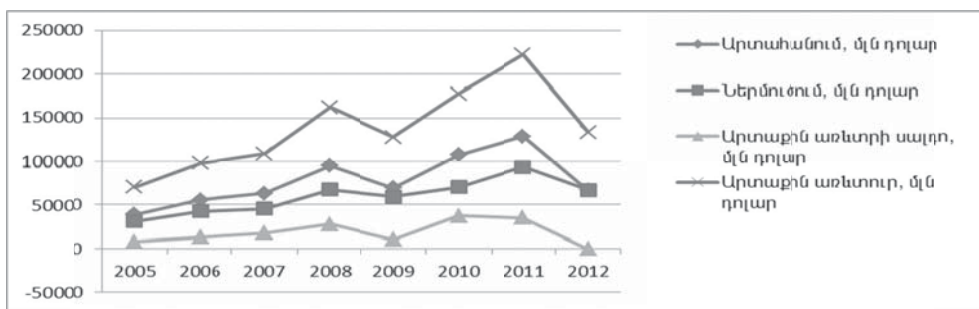
Բացի այդ, ԻԻՅ-ում համեմատաբար զարգացած են նաև նավթաքիմիական ապրանքների արտադրությունը, լեռնամետալուրգիական արդյունաբերությունը, մեքենաշինությունը, տեքստիլ արդյունաբերությունը, շինանյութերի և սննդամթերքների արտադրությունները (հատկապես՝ շաքարի վերամշակումը և բուսական յուղերի արտադրությունը) և գյուղատնտեսությունը: ԻԻՅ-ն համարվում է ցեմենտ և պղինձ արտադրող աշխարհի առաջատար 10 երկրներից մեկը, աշխարհում նա 17-րդ տեղն է զբաղեցնում պողպատի արտադրությամբ, 5-րդ տեղը՝ սալիկների և կերամիկայի արտադրությամբ, իսկ փիրուզի արդյունահանմամբ և արտադրությամբ աշխարհում գրավում է 1-ին տեղը, ինչպես նաև՝ 1-ին տեղում է գետնանուշի և զաֆրանի արտահանմամբ: Բացի այդ, ԻԻՅ-ն հանդիսանում է տուրիստների համար ամենագրավիչ 10 երկրներից մեկը: Այստեղ են գտնվում բազմաթիվ սրբավայրեր և հնագույն ճարտարապետական կոթողներ, որոնք գրավում են զբոսաշրջիկներին: Ըստ ՄԱԿՄԿ-ի (UNESCO) գնահատման պատմամշակութային արժեքներով ԻԻՅ-ն աշխարհում զբաղեցնում է 3-րդ տեղը¹:

¹ <http://www.news.iran.ru/news/80702>

ԻԻՅ-ն հանդիսանում է բազմաթիվ տնտեսական կազմակերպությունների (ՄԱԿ-ի (UN) տնտեսական կառույցների, ԱԷՄԳ-ի (МАГАТЭ), ԱՄՅ-ի (IMF), ՎԶՅԲ-ի (IBRD), ՆԱԵԿ-ի (OPEC) և այլն) անդամ և զարգացնում է տնտեսական հարաբերությունները տարածաշրջանի երկրների հետ՝ հիմնական նպատակ ունենալով ստեղծել ազատ տնտեսական գոտիներ սահմանակից երկրների հետ: Արդեն 2013 թ. սկզբին ԻԻՅ-ի Արևմտյան Ադրբեջան նահանգում բացվեց 7-րդ ազատ տնտեսական գոտին: Այսուհանդերձ, ԻԻՅ-ում արտաքին առևտրի ազգայնացումն ամրագրված է սահմանադրությամբ: Արտաքին առևտրային գործարքների մեծ մասը գտնվում է պետության վերահսկողության ներքո: Սկսած 1979 թ. ԱՄՆ-ի և այլ արևմտյան երկրների կողմից ԻԻՅ-ի նկատմամբ կիրառվեցին տնտեսական պատժամիջոցներ, որոնք սահմանափակեցին ԻԻՅ արտահանումը համաշխարհային շուկա: Տնտեսական պատժամիջոցների կիրառումից հետո ԻԻՅ-ի ներմուծման արժեքն աճել է 15-30%-ով¹: Ընդհանուր առմամբ ԻԻՅ արտաքին առևտրի ծավալները հիմնականում աճել են: 2009 թ. համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի արդյունքում, բնականաբար, նկատվեց արտաքին առևտրի ծավալների անկում: 2010-2011 թթ. կրկին զրանցվեց թե՛ արտահանման, թե՛ ներմուծման աճ: Դիտարկվող գրեթե ողջ ժամանակահատվածում ԻԻՅ արտաքին առևտրի սալդոն եղել է դրական՝ շնորհիվ նավթի և գազի զգալի ծավալների արտահանման՝ 2012 թ. առաջին անգամ գրանցելով բացասական հաշվեմնացորդ (գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2

ԻԻՅ արտաքին առևտուրը 2005-2012 թթ.

Աղբյուրը՝ <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=iran&table=execia>

ԻԻՅ արտահանման մեջ հիմնական տեսակարար կշիռ ունեցել են նավթն ու նավթամթերքը (73%), որին հաջորդում են մետաղական խտանյութերը, գյուղատնտեսական ասպանքները և զորագերը: Իսկ ներմուծումը, ի տարբերություն արտահանման, աչքի չի ընկնում այդչափ մեծ կենտրոնացվածությամբ, այստեղ հիմնական ասպանքախմբերն են երկաթի և պողպատի կիսաֆաբրիկատները, տրանսպորտային միջոցները, զինամթերքը, ավտոպահեստամասերը, դեղամիջոցները, տեքստիլ արտադրանքը և այլն:

¹ Казнекс Инвест, страновой обзор, Исламская Республика Иран, Астана, 2011, с. 13.

2011 թ. ԻԻՀ արտահանման հիմնական գործընկերները հանդիսացել են Չինաստանը (24,1%), Ճապոնիան (14,8%), Թուրքիան (10,1%), Հարավային Կորեան (9,2%), Իտալիան (8,3%), Իսպանիան (6%) և այլն, իսկ ներմուծման հիմնական գործընկերներն են Չինաստանը (23%), Գերմանիան (10,5%), Հարավային Կորեան (9,6%), Ռուսաստանը (7%) և այլն¹:

ԻԻՀ արտաքին առևտրային քաղաքականությունը հիմնականում հովանավորչական է: Աղյուսակ 1-ում ներկայացված է ներմուծվող ապրանքների նկատմամբ ԻԻՀ կողմից կիրառվող մաքսադրույքը:

Աղյուսակ 1

Ներմուծվող ապրանքների մաքսադրույքները ԻԻՀ-ում

<i>Ապրանքախումբ</i>	<i>Միջին մաքսադրույք</i>
Բոլոր ապրանքները	23.14%
Գյուղատնտեսական ապրանքներ	18.91%
Արդյունաբերական ապրանքներ	23.66%
Այդ թվում՝	
Կենդանի կենդանիներ և կենդանական ծագման ապրանքներ	20.63%
Քուսական ծագման ապրանքներ	16.79%
Կենդանական և քուսական ծագման յուղեր	10%
Պատրաստի սնունդ, ալկոհոլային և ոչ ալկոհոլային խմիչքներ, ծխախոտ	25.53%
Հանքանյութեր	10.09%
Քիմիական արդյունաբերության ապրանքներ	17.96%
Պլաստմասսա, կաուչուկ և դրանցից իրեր	17.21%
Կաշի և մորթի և դրանցից իրեր	73.92%
Փայտ և իրեր դրանից	15.64%
Թուղթ	13.76%
Տեքստիլ արդյունաբերության ապրանքներ	69.46%
Կոշիկ և հագուստի աքսեսուարներ	101.98%
Քարից, գիպսից, ցեմենտից իրեր	44.36%
Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր և մետաղներ	7.26%
Ոչ ազնիվ մետաղներ և դրանցից իրեր	14.56%
Մեքենաներ և սարքավորումներ	19.04%
Տրանսպորտային միջոցներ և դրանց մասեր	43.14%
Օպտիկական ապարատներ, տեսախցիկներ, ժամացույցներ, երաժշտական գործիքներ	13.47%
Զինամթերք և դրա բաղկացուցիչներ	20%
Այլ արդյունաբերական ապրանքներ	42.99%
Արվեստի գործեր	4%

Աղբյուրը՝ <http://www.macmap.org/Country.Analysis>

¹ <http://wits.worldbank.org/WITS/WITS/AdvanceQuery/RawTradeData/QueryDefinitionSelection.aspx?Page=RawTradeData&querytoken=239749&selection=Existing>

Ինչպես նկատում ենք, ԻԻՅ ներմուծվող որոշակի ապրանքախմբերի նկատմամբ կիրառում է չափազանց բարձր մաքսադրույքներ՝ ներքին արտադրողին պաշտպանելու նպատակով:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ հետ առևտրային հարաբերություններին, ապա նշենք, որ անկախությունից հետո ՀՀ ներքին շուկան միանգամից հագեցվեց իրանական ծագման բազմաթիվ ապրանքատեսակներով, մասնավորապես՝ սննդամթերքով և գյուղատնտեսական ծագման ապրանքներով: Սակայն ներքին պահանջարկի բավարարման տեսանկյունից առաջին հայացքից այդ դրական թվացող երևույթը շատ կարճ ժամանակամիջոցում դրսևորեց նաև բացասական հետևանքներ: Հատկապես դա վերաբերում է տեղական արտադրողների հետ մրցակցությանը, ապրանքների ցածր որակին և էկոլոգիայի պահանջների անհամապատասխանությանը: Ոչ միայն էժան և ցածր որակի իրանական ապրանքների ներմուծումը վնաս պատճառեց համանման ապրանքների ներքին արտադրության զարգացմանը, այլև իրանցիների մուտքը Հայաստան և սեփական բիզնեսի կազմակերպումը իր հերթին նպաստեց հանրապետության բնակչության արտագաղթին:

Երկու երկրների միջև իրականացված առևտրի մասին պատկերացում է տալիս աղյուսակ 2-ը: Ինչպես տեսնում ենք, մինչև 2009 թ. ՀՀ-ից ԻԻՅ արտահանումը կայուն ցածր մակարդակի վրա էր, մինչդեռ իրանական ապրանքների ներմուծումը ՀՀ դրանից մի քանի անգամ ավելին էր: Իսկ ետճգնաժամային տարիներին ՀՀ-ից ԻԻՅ արտահանման ծավալները կտրուկ ավելացան, ինչը հիմնականում պայմանավորված էր «Կենդանի կենդանիներ», «Հանքային նյութեր, քուլքներ և հարակից նյութեր» ապրանքախմբերի արտահանման զգալի աճով:

Աղյուսակ 2

ՀՀ-ից ԻԻՅ արտահանման և ներմուծման ծավալը, հզր ԱՄՆ դոլար

Տարեթիվ	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ՀՀ-ից ԻԻՅ արտահանում	28512,97	29642,86407	38498,96	25056,32	33025,9	84831,2	106250,4	108512,1
ՀՀ-ի ներմուծումը ԻԻՅ-ից	89166,63	114399,5057	141663	202991,2	162398	199884,7	216792,3	219413,1

Աղբյուրը՝ ՀՀ ԱԿԾ հրապարակումներ. ՀՀ արտաքին առևտուրը (ըստ արտաքին տնտեսական գործունեության ապրանքային անվանացանկի 2-միջ դասակարգման), 2007-2012 թթ.:

Դիտարկելով երկու երկրների միջև իրականացվող առևտուրն ըստ ապրանքախմբերի՝ կարող ենք փաստել, որ ՀՀ-ից ԻԻՅ հիմնականում արտահանվում են սննդամթերք և կենդանի կենդանիներ, չմշակված նյութեր և սննդի համար ոչ պիտանի նյութեր, հանքային վառելանյութ, քուլքներ և հարակից նյութեր, ինչպես նաև՝ արդյունաբերական ապրանքներ (աղյուսակ 3): Իսկ ԻԻՅ-ից ՀՀ ներմուծվող հիմնական ապրանքատեսակների տեսանկյունից պատկերը գրեթե նույնն է, բացի վերոնշյալ ապրանքախմբերից՝ ԻԻՅ-ից ՀՀ ներմուծվում են նաև քիմիական արտադրության ապրանքներ և հարակից իրեր և տարբեր տեսակի պատրաստի արտադրանք:

Աղյուսակ 3

ՀՀ և ԻԻՀ միջև արտահանվող և ներմուծվող հիմնական ապրանքախմբերը, հզ. ԱՄՆ դոլար

Ապրանքախումբ	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ՀՀ-ից ԻԻՀ արտահանումը						
Սննդամթերք և կենդանի կենդանիներ	183,1	836,285	3155,263	172,031	356,834	2910,159
Չմշակված նյութեր, սննդի համար ոչ պիտանի նյութեր՝ բացառությամբ վառելիքների	9829,308	6208,712	4996,073	6431,191	5888,173	5674,81
Հանքային վառելանյութեր, քսուքներ և հարակից նյութեր	9751,989	2354,293	529,36	26220,18	82971,43	81173,94
Արդյունաբերական ապրանքներ՝ դասակարգված ըստ հիմնական նյութերի	8796,461	5046,087	1395,161	1250,122	489,108	1447,578
ԻԻՀ-ից ՀՀ ներմուծումը						
Սննդամթերք և կենդանի կենդանիներ	15245,318	18554,819	11977,674	17313,912	16347,850	14409,090
Չմշակված նյութեր, սննդի համար ոչ պիտանի նյութեր՝ բացառությամբ վառելիքների	11856,667	8826,049	15642,042	10349,609	7607,963	5951,244
Հանքային վառելանյութեր, քսուքներ և հարակից նյութեր	29570,019	49585,075	24042,112	107406,827	113555,948	114354,749
Քիմիական արտադրության ապրանքներ և հարակից իրեր	23723,975	33905,044	36322,462	44427,400	42596,654	46974,606
Արդյունաբերական ապրանքներ՝ դասակարգված ըստ հիմնական նյութերի	44822,777	63242,338	30353,424	27701,238	29082,936	29314,445
Տարբեր տեսակի պատրաստի արտադրանք	4559,992	7351,778	5334,014	3614,032	3327,777	4083,294

Աղբյուրը՝ ՀՀ ԱՎԾ հրապարակումներ. ՀՀ արտաքին առևտուրը (ըստ արտաքին տնտեսական գործունեության ապրանքային անվանացանկի 2-միջ դասակարգման), 2007-2012 թթ.:

Անդրադառնալով ԻԻՀ արտահանմանը՝ վերլուծենք դրա հետագա հնարավոր զարգացումները:

Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր երկրի ներտնտեսական բարենպաստ զարգացումները իրենց արտացոլումն են ստանում արտաքին տնտեսական կապերում արտահանման դիվերսիֆիկացված կառուցվածքի, դրա տեսականու ընդլայնման և որակի բարձրացման, գլոբալ մրցակցային առավելություններ ունեցող ապրանքների արտադրության և արտահանման միջոցով: Այս գործընթացին իր ուրույն մասնակցությունն է ունենում նաև պետությունը՝ վարելով արտահանման խրախուսման քաղաքականություն:

Բնական է, որ պետությունը չի կարող խթանել տնտեսության բոլոր ճյուղերի արտահանումը: Առավել խելամիտ կլինի բացահայտել համեմատական կամ

մրցակցային առավելություն ունեցող ճյուղերը, գնահատել դրանց արտահանման հնարավորությունները, որից հետո էլ անցնել արտահանման խրախուսման ռազմավարությանը: Փորձելով պատասխանել վերոնշյալ հարցին՝ մենք կբացահայտենք ԻԻՅ-ում արտահանման տեսանկյունից համեմատական առավելություններ ունեցող ճյուղերն ու ապրանքատեսակները՝ օգտագործելով Բելլա Բալասայի կողմից մշակված մեթոդաբանությունը¹ և հաշվարկելով բացահայտված համեմատական առավելությունների (ԲՀԱ) ինդեքսը² ԻԻՅ համար:

Աղյուսակ 4

ԻԻՅ ԲՀԱ ինդեքսը 2000-2011թթ. համար՝ ըստ ապրանքների միջազգային ՄԱՍԴ 4 (SITC 4) դասակարգման

Ծածկագիր	Ապրանքախումբ	Տարեթիվ			
		2000	2005	2010	2011
0	Սննդամթերք և կենդանի կենդանիներ	0,53	0,65	1,06	0,61
1	Խմիչքներ և ծխախոտ	0,02	0,13	0,03	0,03
2	Չմշակված նյութեր, սննդի համար ոչ պիտանի նյութեր՝ բացառությամբ վառելիքների	0,23	0,24	0,53	0,26
3	Հանքային վառելանյութեր, քսուքներ և հարակից նյութեր	8,93	6,76	5,07	4,54
4	Կենդանական և բուսական ծագման յուղեր և ճարպեր, սննդային ճարպեր, մեղրամոմ	0,21	0,23	0,18	0,12
5	Քիմիական արտադրության ապրանքներ և հարակից իրեր	0,13	0,25	0,77	0,63
6	Արդյունաբերական ապրանքներ՝ դասակարգված ըստ հիմնական նյութերի	0,35	0,34	0,42	0,32
7	Մեքենաներ և տրանսպորտային միջոցներ	0,01	0,02	0,05	0,03
8	Տարբեր տեսակի պատրաստի արտադրանք	0,09	0,07	0,09	0,09

Աղբյուրը՝ հաշվարկված է հեղինակների կողմից Համաշխարհային բանկի տվյալների հիման վրա՝ <http://wits.worldbank.org/>

Համաձայն աղյուսակ 4-ի տվյալների՝ ԻԻՅ 2000-2011 թթ. ԲՀԱ ունեցել է հանքային վառելանյութերի արտահանման ոլորտում: Սակայն անհրաժեշտ ենք համարում հաշվարկել նաև վերոնշյալ ապրանքախմբերի մեջ մտնող առանձին ապրանքատեսակների արտահանման համար ԲՀԱ ինդեքսը՝ ԻԻՅ-ի արտահանման ներուժի առավել հստակ պատկեր ստանալու նպատակով (Աղյուսակ 5³):

¹ Balassa, B. (1965), Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage // The Manchester School, V. 33, May 1965, pp. 99-123.

² $ԲՀԱ_i = (x_i^X) / (x_i^W \cdot X^W)$, որտեղ՝ x_i^X -ն տվյալ երկրում i -րդ ապրանքի արտահանումն է, X^W -ը՝ տվյալ երկրի ընդհանուր արտահանումը, x_i^W -ն՝ i -րդ ապրանքի համաշխարհային արտահանումը, իսկ X^W -ն ընդհանուր համաշխարհային արտահանումը: Ընդ որում՝ երկիրն ունի i -րդ ապրանքի արտահանման գծով բացահայտ համեմատական առավելություն, եթե $ԲՀԱ_i > 1$:

³ Աղյուսակում ներառել ենք միայն այն խմբերը, որոնց արտահանման մեջ, ըստ մեր կատարած հաշվարկների, Իրանն ունի ԲՀԱ:

Աղյուսակ 5

ԻԻՅ ԲՀԱ ինդեքսը 2011 թ.՝ ըստ ապրանքների միջազգային ՄԱՍԴ 4 (SITC 4) դասակարգման¹

Ծածկագիր	Ապրանքախումբ	
05	Մրգեր և բանջարեղեն	1,92
33	Նավթ և նավթամթերք	5,33
34	Բնական և արդյունաբերական գազ	2,11
51	Օրգանական քիմիական միացություններ	1,16
56	Պարարտանյութեր	1,84
57	Պլաստմասսա՝ սկզբնական ձևերով	1,16

Աղբյուրը՝ Համաշխարհային բանկի տվյալներ՝ <http://wits.worldbank.org/>

Այսպիսով, ստացվում է, որ ԻԻՅ 2011 թ. դրությամբ ԲՀԱ ունի միրգ և բանջարեղեն, նավթ և նավթամթերք, գազ, օրգանական քիմիական միացություններ, պարարտանյութեր, պլաստմասսա ապրանքատեսակների արտահանման բնագավառում: Շեշտադրելով այս առավելությունները՝ ԻԻՅ կարող է կարճաժամկետ հեռանկարում ավելացնել իր արտահանման ծավալները:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ ՀՀ և ԻԻՅ ունեն զարգացման մեծ հնարավորություններ, որոնք պետք է օգտագործվեն լիակատար ձևով: Սակայն, ինչպես ցույց տվեց կատարված ուսումնասիրությունը՝ երկու երկրների միջև ձևավորված արտաքին առևտրային կապերը, հատկապես՝ արտահանման և ներմուծման կառուցվածքի առումով, չեն կարող բավարար լինել տարածաշրջանային տնտեսական ինտեգրման գործընթացների առումով: ԻԻՅ հետ ՀՀ առևտրատնտեսական կապերի կարգավորման համար անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել ԻԻՅ-ից պետական և մասնավոր ներդրումների և առևտրի խրախուսման և պաշտպանության հարցերին: ՀՀ արտաքին տնտեսական քաղաքականության բաղադրիչ մաս պետք է հանդիսանա ԻԻՅ հետ արտաքին առևտրատնտեսական կապերի զարգացումը, իսկ ՀՀ արտաքին տնտեսական քաղաքականության կարևորագույն նպատակներից մեկը պետք է դառնա հայաստանյան արտահանողների համար ԻԻՅ շուկաներում բարենպաստ պայմանների ստեղծումը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հողվածում ուսումնասիրվում են ԻԻՅ առևտրատնտեսական հարաբերությունները տարածաշրջանի երկրների, այդ թվում և՝ ՀՀ հետ, բացահայտվում են ԻԻՅ արտահանման այն ոլորտները, որոնք ունեն համեմատական առավելություն: Հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել ԻԻՅ արտաքին առևտրի զարգացման ծրագրեր մշակելիս:

¹ Հաշվարկները կատարվել են հեղինակների կողմից:

АННОТАЦИЯ**ТОРОСЯН Т., САРГСЯН Л. – ИСЛАМСКАЯ РЕСПУБЛИКА ИРАН В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ**

В статье рассматриваются торгово-экономические отношения ИРИ со странами региона, в том числе и с РА, выявляются те сферы экспорта ИРИ, которые имеют сравнительное преимущество. Результаты исследования могут быть использованы в разработках программ развития внешней торговли ИРИ.

SUMMARY**TOROSYAN T., SARGSYAN L. – ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN IN THE REGIONAL ECONOMIC SYSTEM**

The article analyzes trade and economic relations of Iran with the countries of the region, including RA, reveals the areas of foreign trade of Iran with comparative advantage. The research results can be used in designing foreign trade development programs of Iran.